

Advies over thema's voor onderwijskundig beleids- en praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek (OBPWO) (oproep 2003)

1 Situering

De minister vraagt de Vlor elk jaar om advies over de nieuwe thema's voor onderwijskundig beleids- en praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek (OBPWO). Dit gebeurt op basis van art. 4 van het besluit van de Vlaamse regering van 7 september 1994. Dit besluit regelt de procedure voor de projecten van OBPWO-onderzoek.

De Vlor ontving nog geen formele adviesvraag. Toch besliste het vast bureau op 8 januari 2002 om op eigen initiatief en vooraleer de hele procedure is afgerond een aantal thema's te suggereren aan de minister. Ook dit jaar zal de Vlor deze werkwijze volgen.

Dit advies is uitgebracht op de Algemene Raad van 18 februari 2003 met eenparigheid van stemmen. Vijf leden onthielden zich; er waren 31 aanwezige leden.

2 Advies

De Vlor herinnert aan enkele thema's voor OBPWO-onderzoek die hij verleden jaar al suggereerde en waarvoor het bijzonder zinvol blijft om er onderwijskundig beleids- en praktijkgericht wetenschappelijke onderzoek naar te doen. Daarnaast voegt de Vlor nog twee nieuwe thema's toe aan het lijstje.

2.1 Eindtermen en ontwikkelingsdoelen in het basisonderwijs

De Vlor herhaalt hier nadrukkelijk zijn vraag van verleden jaar om evaluatieonderzoek naar de effecten van de invoering van eindtermen en ontwikkelingsdoelen op het schoolbeleid, de manier waarop leraren functioneren en hun professionaliteit verbreden en op de leerprestaties en het welbevinden van leerlingen in het basisonderwijs. Bij de bekrachtiging van de eindtermen voor het basisonderwijs is immers afgesproken om de eindtermen te evalueren in het schooljaar 2004-2005. Aanpassingen aan de eindtermen kunnen ten vroegste op 1 september 2005.

Momenteel ontwikkelen deskundigen in het kader van OBPWO instrumenten voor peilingsonderzoek. Dit zijn waardevolle instrumenten maar ze volstaan op zich niet voor een globale evaluatie van de eindtermen. Daarom vroeg de Vlor al diverse keren om evaluatieonderzoek.

In de vraagstelling voor het onderzoek zouden, volgens de raad, de volgende onderzoeksvragen aan bod moeten komen:

1. Het concept van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen (kleuteronderwijs) zoals het nu is uitgewerkt :
 - In hoeverre hebben eindtermen invloed op de pedagogische praktijk van scholen, van individuele leerkrachten ? Welke struikelstenen tekenen zich hier af ?
 - In welke mate gaan eindtermen voldoende uit van een subsidiariteitsbeginsel waarin scholen ruimte hebben om vanuit een eigen pedagogisch project onderwijs uit te bouwen ?
 - Wat is de impact van eindtermen die erg leerdoelgericht zijn ten aanzien van een meer ontwikkelingsgerichte benadering ?
 - Eindtermen zijn kwaliteitsstandaarden voor de doorlichting van onderwijsinstellingen. Vervullen de eindtermen nog andere functies ?
 - a. bijv. de stroomlijning van leertrajecten kleuteronderwijs – lager onderwijs – secundair onderwijs (consecutieve opbouw)
 - b. maatschappelijke toetssteen bij de ontwikkeling van leermiddelen
 - c.
 - Spelen eindtermen een rol in beslissingen over de schoolloopbaan van leerlingen ? Sommigen beweren dat scholen eerder doorverwijzen naar het buitengewoon onderwijs als ze vermoeden dat ze het moeilijk zullen hebben om met een leerling de eindtermen te bereiken. In welke zin evolueren die beslissingen ?
2. De bestaande formulering van de eindtermen
 - In welke mate zijn de eindtermen nu eenduidig geformuleerd ?
 - Welke interpretatieproblemen stellen zich eventueel ?
 - Zijn er overlappingen tussen leergebieden ? tussen afzonderlijke eindtermen ?
 - Is er een verschil in bereik van eindtermen (bijv. sommige doelen erg smal; andere omvatten een gamma aan doelen);
 - De verhouding tussen de eindtermen en het abstractieniveau ervan
 - Stroomlijnen de eindtermen de onderwijsleertrajecten tussen verschillende onderwijsniveaus (kleuteronderwijs, lager onderwijs, 1ste graad SO) zoals oorspronkelijk de bedoeling was ?
3. De implementatie van eindtermen
 - In welke mate is er een betekenisverschuiving tussen de formulering van de eindtermen, de leerplannen, de handboeken en de curriculuminhouden in de klas ?
 - In welke mate zijn de eindtermen en ontwikkelingsdoelen bereikbaar voor alle leerlingen in het basisonderwijs ?
 - Zijn alle soorten eindtermen in gelijke mate geïmplementeerd in scholen ? Wat is hiervan de oorzaak (bereikbaarheid met leerlingen, contestatie van de eindterm op zich,) ?

- Welke instrumenten zijn gebruikt voor de implementatie van eindtermen (leerplannen, begeleiding, inspectie) ?
- In welke mate spelen lerarenopleidingen en nascholing in op de eindtermen ?
- Bieden de eindtermen zoals die nu zijn opgevat, voldoende ruimte voor een efficiënte implementatiestrategie ?

2.2 Gelijkekansenbeleid

De Vlor herhaalt eveneens zijn vraag om evaluatieonderzoek bij het gelijke kansenbeleid ¹. Momenteel loopt een OBPWO-onderzoek over de mate waarin scholen een adequaat beleid voor gelijke kansen op te zetten en te implementeren. De focus ligt hier op de zelfevaluatie.

De Vlor dringt aan op een ruimer evaluatieonderzoek over het gelijkekansenbeleid. In zijn advies van 18 december 2001 pleitte de raad al voor de integratie van een longitudinaal onderzoek over de implementatie van het geïntegreerd gelijke kansenbeleid in het concept zelf van het beleid. De timing van dit onderzoek moet samenvallen met de implementatie van het geïntegreerd gelijke kansenbeleid. Belangrijke elementen in dit onderzoek zijn: de indicatoren, de wegingscoëfficiënten, het budget, de minimumgrens voor de toekenning van de middelen en de evaluatiecriteria.

2.3 Evaluatieonderzoek naar de herprofilering van de CLB's

De Vlor drong al diverse keren aan om evaluatieonderzoek te doen naar de mate waarin de herprofilering van de CLB's slaagt, welke problemen of belemmerende factoren er optreden, ... Ook diverse tussentijdse beleidsinterventies (bijv. integrale jeugdhulp, inentingen..) beïnvloeden de mogelijkheden van CLB's om een nieuwe rol op te nemen. De Vlor stelt ook vast dat nieuwe decreten instellingen creëren die bevoegdheden krijgen die interfereren aan taken van de CLB's of aan de begeleidende rol van de school, zonder dat er evaluatiegegevens beschikbaar zijn over de implementatie van het CLB-decreet. Het is belangrijk om hierbij ook het perspectief van de school mee te nemen: in welke mate slaagt de klassenraad erin om leerlingen te oriënteren in hun schoolloopbaan ? Hoe gaan onderwijsinstellingen om met leerlingenbegeleiding ? Ook de manier hoe leerlingen de herprofilering van de CLB's ervaren, verdient onderzoek.

2.4 De stuurbaarheid van onderwijs en de professionaliteit van schoolteams en leerkrachten

De overheid heeft de verantwoordelijkheid om de kwaliteit van het onderwijs te stimuleren en te bewaken. Hiertoe ontwikkelt ze diverse sturingsmechanismen zoals kwaliteitsstandaarden, modellen voor doorlichtingen, flankerende maatregelen in

¹ De Vlor herinnert ook aan de toezeggingen van de overheid voor onderzoek dat de invoering van het gelijkekansenbeleid ondersteunt. Zo verdient de ontwikkeling van een instrumentarium voor de herprofilering van concentratiescholen de nodige aandacht. De werking van het lokale overleg en effectieve participatiestructuren in multiculturele scholen zijn andere belangrijke aandachtspunten.

decreten, ... Ook andere instanties dan de overheid die onderwijs willen beïnvloeden, ontwikkelen instrumenten die het handelen van de leraren en van de schoolteams proberen te sturen.

Toch kan de keuze van een sturingsmechanisme of van een instrument niet los gemaakt worden van een bepaalde visie op onderwijs, op het functioneren en de organisatie van een school, op het pedagogisch-didactisch handelen van leerkrachten of van het team, ...

Aan de andere kant wijst onderzoek uit dat leerkrachten fungeren als professionals. Dit betekent dat hun competentie verder reikt dan het uitvoeren van gestandaardiseerde taken: ze plannen, sturen, werken aan en evalueren zelfstandig complexe onderwijssituaties en hanteren hiertoe wetenschappelijke, ethische en professionele referentiekaders. Bij het sturen van hun handelen, spelen ook interne cognities, emoties, motivaties, normen en waarden een belangrijke rol. Deze metacognitieve houdingen zijn niet direct stuurbaar door middel van een strikt instrumentele benadering. Daarenboven dient onderkend dat de leraar in zijn loopbaan diverse niveaus van professionaliteit kan bereiken of nastreven.

We stellen vast dat de professionaliteitsopvatting van leraren en schoolteams soms moeilijk te verzoenen is met de impliciete visies die ten grondslag liggen aan de instrumenten die de overheid en andere actoren hanteren om de kwaliteit van het onderwijs te bevorderen.

Een tweede factor, naast de opvattingen van leerkrachten, is de behoefte van scholen en schoolteams om zich te profileren en eigen klemtonen te leggen in het beleid van de school. Deze klemtonen kunnen voortvloeien op een visie op de kernopdrachten van de school, op de lokale sociaal-culturele en sociaal-economische context, de kenmerken van de leerlingenpopulatie ...

Het zou wenselijk zijn om na te gaan hoe pogingen tot de sturing van onderwijsprocessen en onderwijskwaliteit beter kunnen worden afgestemd op de opvattingen van leerkrachten en schoolteams en op de behoefte van scholen om zich te profileren.

2.5 Open leeromgevingen en de pedagogische meerwaarde van ICT in het leerplichtonderwijs

Vele scholen investeerden, met steun van de overheid, de laatste jaren intensief in ICT-infrastructuur en in software. Daarnaast zijn er ook heel wat initiatieven genomen om de ICT-ondersteuning van scholen te versterken, zoals de regionale expertisenetwerken, ICT-coördinatoren, ...

Het zou wenselijk zijn om, door middel van evaluatieonderzoek, in kaart te brengen in welke mate ICT leidt tot een verandering in het pedagogisch-didactisch handelen van leerkrachten en van schoolteams. Nog fundamenteeler is de vraag in welke mate dit leidt tot leerwinst of een pedagogische meerwaarde voor leerlingen. Het onderzoek moet ook de hinderpalen of stimulerende factoren in kaart brengen waarom ICT al dan niet ingepast wordt in het pedagogisch-didactisch handelen en/of leidt tot een pedagogische meerwaarde.

2.6 Modellen voor de begeleiding van de lokale overlegplatforms

De Vlor verwijst naar de engagementsverklaring van de Vlaamse onderwijswereld over de meerwaarde van diversiteit. In het punt 21 engageert de overheid zich om middelen uit te trekken voor wetenschappelijk onderzoek ter ondersteuning van de begeleidingsaanpak van de lokale overlegplatforms. Het gaat hier om actie-onderzoek dat begeleidingsmodellen ontwikkelt die de professionaliteit van de lokale platformen, hun voorzitters en leden verhogen.

J. Perquy
Administrateur-generaal

L. Van Beneden
voorzitter